

ARCHAEOLOGIA BELGICA

183

L. VAN IMPE

ENKELE OUDERE VONDSTEN
UIT DE NOORDERKEMPEN

BRONSTIJD TOT VROEGE IJZERTIJD

BRUSSEL

1976

ARCHAEOLOGIA BELGICA

183

ENKELE OUDERE VONDSTEN UIT DE NOORDERKEMPEN
BRONSTIJD TOT VROEGE IJZERTIJD

AE05352

ARCHAEOLOGIA BELGICA

Dir. Dr. H. Roosens

Studies en verslagen uitgegeven door de
Nationale Dienst voor Opgravingen
Jubelpark 1
1040 Brussel

Etudes et rapports édités par le
Service national des Fouilles
Parc du Cinquanteaire 1
1040 Bruxelles

© Nationale Dienst voor Opgravingen

D/1976/0405/2

ARCHAEOLOGIA BELGICA

183

L. VAN IMPE

ENKELE OUDERE VONDSTEN UIT DE NOORDERKEMPEN

BRONSTIJD TOT VROEGE IJZERTIJD

BRUSSEL

1976

INLEIDING

In vier afzonderlijke en bondige bijdragen tracht ik enkele oudere vondsten of vondstkompleksen voor te stellen, die dateren uit de Bronstijd en uit de vroege IJzertijd. In drie van de vier gevallen betreft het een herpublicatie van reeds sinds lang, doch grotendeels uit het oog verloren, archeologisch studiemateriaal. Bijkomende bibliografische opzoekingen en nasporingswerk in het Kempens Museum te Brecht, het museum Taxandria en het stedelijk archief te Turnhout leidden tot de vaststelling dat deze archaeologica meer aandacht verdienden dan tot nog toe het geval is geweest. Ik ben er mij wel goed van bewust dat het oprakelen van zulke oude vondsten enig gevaar inhoudt en kan leiden tot een overschatting van hun waarde. De enkele nieuwe gegevens die ik kon bijbrengen en die zulk oprakelen konden verantwoorden ontnemen aan deze vondsten hun relatieve waarde in geen geval. Zij brengen alleen nuanties aan in de graad van betrouwbaarheid, die zelf groter of kleiner wordt naarmate het onderzoek meer of minder streekgebonden is.

Voor hun medewerking wens ik te danken: de heer R. Foblets en zijn medewerkers van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Brecht en Omstreken; de heer R. Peeters, ere-stadsarchivaris van de stad Turnhout en conservator van de kollekties van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van de Antwerpse Kempen, Taxandria; de heer H. De Kok, stadsarchivaris te Turnhout; verder de heer en mevrouw R. Piette en de heren Cl. Dupont en R. Vanschoubroek voor het tekenwerk dat zij bij diverse gelegenheden verricht hebben.

AARDEWERK UIT EEN BRONSTIJDGRAFHEUVEL TE BRECHT

Bij het slechten van een 1,50 m hoge en 300 m² grote grafheuvel tijdens de maand juli 1919 stootte men op een aantal urnen. Na deze eerste toevallsvondsten werd het nog intacte deel van de heuvel verder uitgegraven door enkele leden van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Brecht, onder wie J. Floren en C. Gysen¹. De heuvel was gelegen te Brecht-Overbroek, langs de noordwestzijde van het kadastraal perceel nr. 136 a van de Sie A en toponymisch bekend als Eeckeren broeck. Een belendend perceel staat bekend als de Moordenaarsakker. Het eigene van deze laatste benaming heeft er toe geleid dat men in de omgeving meestal spreekt over de grafheuvel van de Moordenaarsakker (fig. 1:1). In het heuvellichaam vond men een 10-tal urnen of fragmenten van urnen, die telkens vergezeld waren van houtskool en verbrande beenderresten. Uit J. Floren's beschrijving blijkt eveneens dat er enkele urnloze beendergraven aanwezig waren. Het juiste aantal der bijzettingen wordt echter nergens vermeld. Het merendeel van de door J. Floren

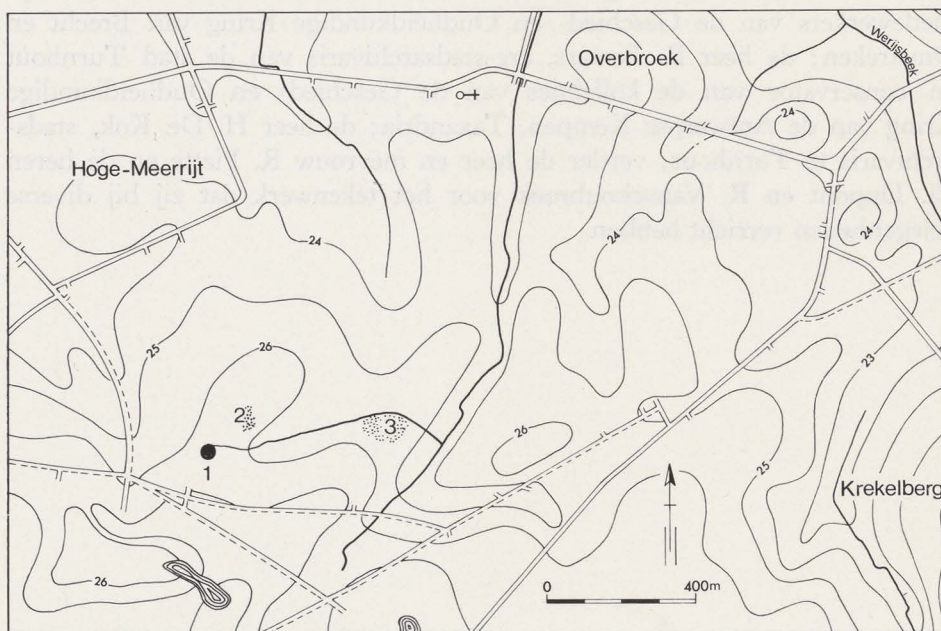

Fig. 1. — Brecht-Overbroek : situatiekaart.

¹ J. FLOREN, Ontdekking van een brandgravenheuvel te Overbroek-Brecht, *Oudheid en Kunst* 11, 1920, 4-13.

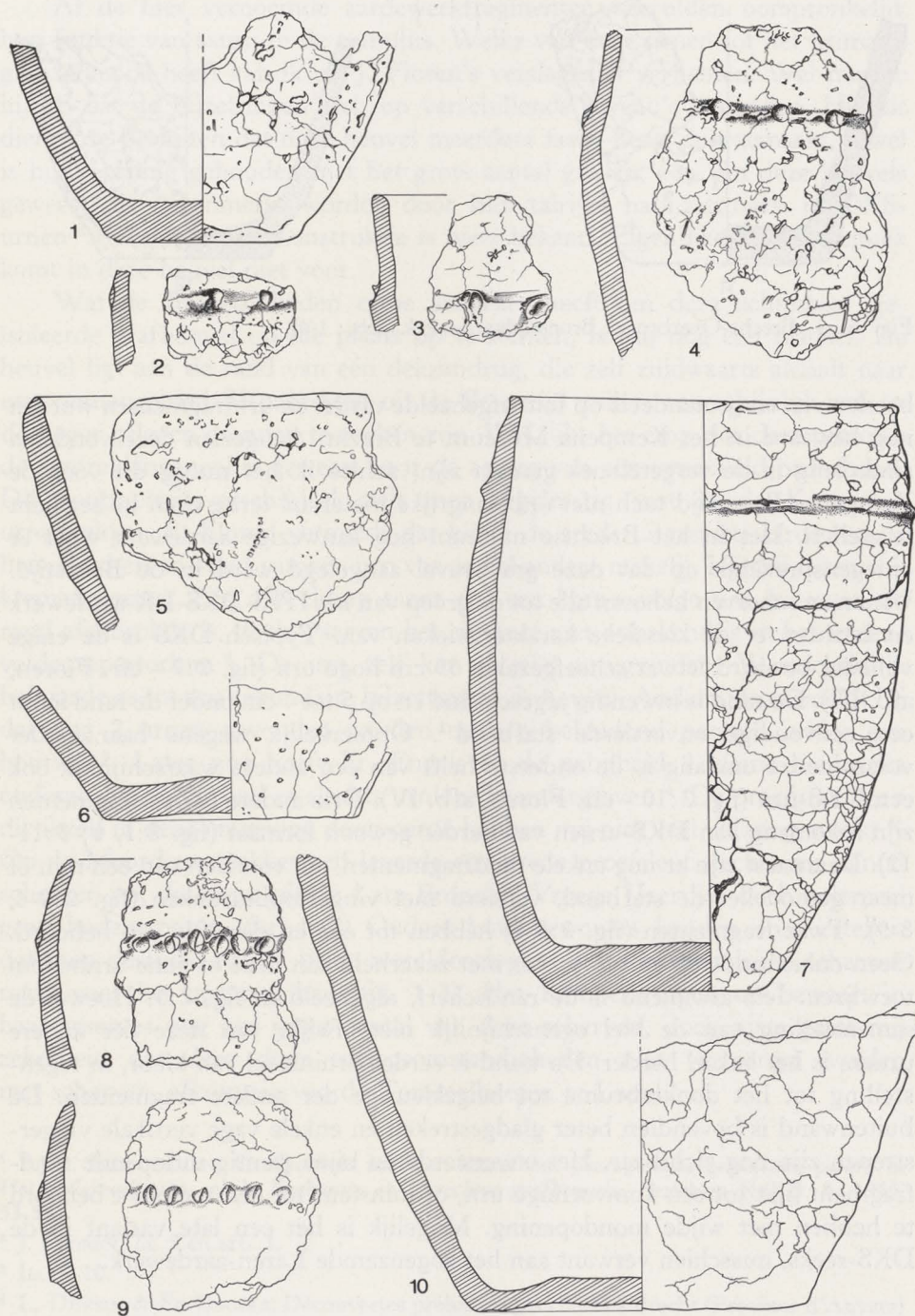

Fig. 2. — Brecht-Overbroek : Bronstijdaardewerk (sch. : 1/4).

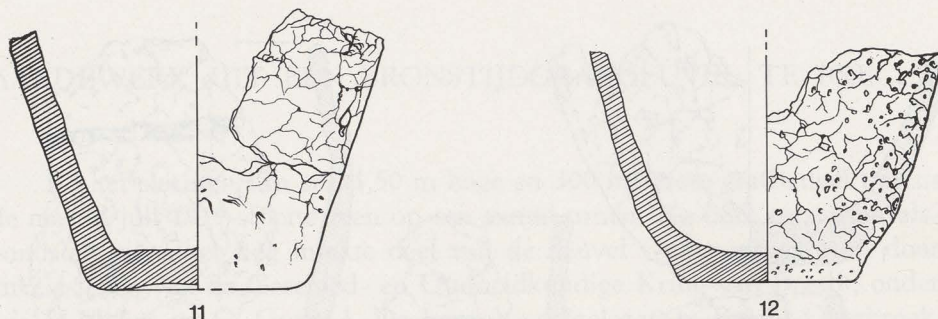

Fig. 3. — Brecht-Overbroek : Bronstijdaardewerk (sch. : 1/4).

beschreven en grotendeels op foto afgebeelde urnen en urnfragmenten worden nog bewaard in het Kempens Museum te Brecht. Aangezien deze vondsten sinds lang in de vergetelhoek geraakt zijn, achtte ik het nuttig dit voor de Kempense Bronstijd toch niet onbelangrijke materiaal terug even in het licht te stellen. Het in het Brechtse museum nog aanwezige aardewerk wijst er ontegensprekelijk op dat deze grafheuvel aangelegd werd in de Bronstijd. Urnen en scherven behoren alle tot de groep van het HVS-DKS-LR-aardewerk en bezitten er de klassieke karakteristieken van. Typisch DKS is de enige volledig bewaard ietwat scheefgezakte 33 cm hoge urn (fig. 2:7 - cfr. Floren, afb. III). De rand is inwendig afgeschuind en op 5 tot 7 cm onder de rand loopt een eenvoudige onversierde stafband¹. Opmerkelijk wegens haar eerder volumineuze omvang is de onderste helft van een andere waarschijnlijk ook een DKS-urn (fig. 2:10 - cfr. Floren, afb. IV). Drie andere bodemfragmenten zijn afkomstig van DKS-urnen van eerder gewoon formaat (fig. 2:1, 6; 3:11-12). Daarnaast zijn er nog enkele randfragmenten, elk voorzien van een min of meer gemodelleerde stafband, versierd met vingertopindrukken (fig. 2:2-4, 8-9). Twee fragmenten (fig. 2:8-9) hebben tot één en dezelfde urn behoord. Geen enkel randstuk kan ik echter met zekerheid aan deze of gene urnbodem toewijzen. Iets afwijkend is de randscherf, afgebeeld in fig. 2:5. Hoewel de samenstelling van de klei ogenschijnlijk niet afwijkt van deze der andere urnen, is het baksel harder. De wand is eerder bruinrood van kleur, in tegenstelling tot het donkerbruine tot beigeleurige der andere fragmenten. De buitenwand is bovendien beter gladgestreken en enkele vage verticale vingrestrepen zijn nog zichtbaar. Het onversierde en bijna puntig uitlopende randfragment lijkt tot een komvormige urn, of minstens tot een recipiënt behoord te hebben met wijde mondopening. Mogelijk is het een late variant in de DKS-reeks, misschien verwant aan het zogenaamde Laren-aardewerk.

¹ L. VAN IMPE, Bronstijd uit de vergeethoek, *Arch.* 1974, 12-13.

Al de hier vernoemde aardewerkfragmenten vervulden oorspronkelijk hun functie van asurn in de tumulus. Welke van deze urnen tot het primaire graf behoord heeft kan ik uit J. Floren's verslag niet vernemen. Wel merkte hij op dat de bijzettingen zich op verschillende niveau's bevonden. Hieruit dien ik te besluiten dat deze heuvel meerdere fasen heeft doorgemaakt, ofwel is hij, rekening gehouden met het grote aantal graven, één van deze heuvels geweest die gekenmerkt worden door hun talrijke nabijzettingen in DKS-urnen ¹. Over een randkonstruktie is niets bekend. Eigenlijke HVS-keramiek komt in deze heuvel niet voor.

Wat de Bronstijldieden ertoe aangezet heeft om deze schijnbaar geïsoleerde grafheuvel op die plaats op te richten, is mij nog een raadsel. De heuvel ligt aan de rand van een dekzandrug, die zelf zuidwaarts afdaalt naar een vennengebied. Woonresten uit de Bronstijd zullen waarschijnlijk wel op de hoger gelegen gronden te zoeken zijn. Wel lijkt het erop dat deze tumulus de aantrekkingspool is geweest voor de aanleg van een urnenveld naderhand. Dit kontinuïteitsverschijnsel stelt men regelmatig vast in de Kempense urnenvelden. F. Floren vermeldt dat hij in de reeds uitgespitte aarde van de heuvel scherven vond van een urn van totaal andere makelij. Hierbij lagen ook krematierestten. Zijn afbeelding toont ons een komvormige urn, waarvan de rand afgebroken is, doch waarvan het silhouet niet onbekend is in het urnenveldenrepertorium ². De urn zelf kon ik niet terugvinden. Waarschijnlijk behoorde ze tot een sekundaire bijzetting in de heuvel. Anderzijds vermeldt hij dat nog 2 urnen gevonden werden op een belendend perceel, onder een houtwal ³. Later nog heeft Fr. Engels in de nabijheid 2 kleine heuveltjes onderzocht, doch vond er slechts urnloze beendergraven ⁴. De proefgravingen die ikzelf in deze omgeving doorvoerde hebben mij niet veel wijzer gemaakt ⁵. Op de Moordenaarsakker zelf leverde een brede proefsleuf slechts een aantal scherven op, daterend uit de Late Bronstijd/Vroege IJzertijd, doch helemaal geen bodemsporen (fig. 1:2). Oudere buurtbewoners konden ons vertellen dat men destijds, tussen beide wereldoorlogen, in de buurt talrijke scherven maar voor het oprapen had (fig. 1:3). Het Kempens Museum bewaart in haar reserves nog een groot aantal van deze scherven, doch niets geeft mij zekerheid dat deze door oorlogsomstandigheden niet vermengd werden met scherven, afkomstig van de Tommelbergen te Loenhout.

¹ P.J.R. MODDERMAN, Grafheuvels met een krans van paarsgewijze geplaatste palen, in *Het onderzoek van enkele Brabantse en Utrechtse grafheuvels*, *Berichten R.O.B.* 6, 1955, 53-55.

² J. FLOREN, *Id.* 5 en afb. I.

³ *Id.*, 9-10.

⁴ L. DURSIN & Fr. ENGELS, Découvertes préhistoriques faites à Brecht (Province d'Anvers) (28e session, Congrès d'Anvers 1930), *Annales F.A.H.B.*, 1930, II, 141.

⁵ L. VAN IMPE, *Arch.* 1973, 95 en 1974, 27.

Deze gegevens wijzen er duidelijk op dat er zich op en om de Moorde-naarsakker een prehistorische bewoningskern bevond, en dit reeds vanaf de Midden of Late Bronstijd. Mogelijk liep deze ononderbroken door tot in de Vroege IJzertijd. Dit eerder vage beeld kan ik voorlopig maar moeilijk scherper stellen. Prospektie wordt sterk bemoeilijkt door de aanwezigheid van een dik esdek — ik dien er tot vervelens toe op te wijzen — op veel plaatsen, en door de maximale uitbreiding van het landbouwareaal. De intensieve bewerking van de grond in de loop der laatste decennia hebben veel sporen vernietigd. Snel opeenvolgende kulturen en een bijna permanent aanwezig weidedek over grote oppervlakten verhinderen dat nieuwe vondsten het licht zien.

DE DRAKENSTEIN-URN VAN TURNHOUT

De urn die in 1905 te Turnhout, tussen het Looi en het Stokt nabij de Filipkens-/Flipkensvijver werd ontdekt heeft sinds een 25-tal jaren een vaste plaats verworven in de studies over de Bronstijd in het algemeen en in de overzichten van het Hilversum- en Drakenstein-aardewerk — destijds nog Deverel — in het bijzonder ¹. De emmervormige urn, die 34 cm hoog is uitgebouwd, is afgeboord met randtype C. Op 8 cm onder de rand verloopt een reliëfband met vingertopindrukken versierd. Deze wordt aan weerszijden geflankeerd door een onversierde reliëfband. Op de met een sliblaag bestreken buitenwand zijn verticale sporen van gladding merkbaar (fig. 4 en 5:1). Over de vondstomstandigheden van deze urn leek weinig geweten. Dit belette niet dat zij sinds 1905 steeds één der pronkstukken is geweest van het Museum Taxandria te Turnhout. Bibliografisch opzoekingswerk leverde bij toeval een aantal bijkomende nauwkeurige en nuttige gegevens op. Toen de historische verhandeling *Vrankerijk onder Turnhout* van E.H. A.F.J. De Laet's hand reeds van de persen zou lopen, werd in laatste instantie een *Naschrift nopens de ontdekking van een voorhistorisch kerkhof* toegevoegd (Turnhout 1905, 70-73). Tegelijkertijd werd ditzelfde *Naschrift* ingelast in een van zijn andere historische geschriften, dat ook reeds in druk was: *Turnhout. De hoofdstad der Kempen*, I, Turnhout, 1905, 110-113. Eerstgenoemd werkje werd door archeologen waarschijnlijk nooit gekonsulteed. Dat het *Naschrift* in de andere publikatie niet werd opgemerkt kan men niemand ten kwade duiden. Wie verwacht immers een Drakenstein-urn midden ontboezemingen over St. Bavo en de beginnende inval der Noormannen?

Samengevat leert het *Naschrift* ons het volgende. Op 10 mei 1905 verkregen de E.H. A.F.J. De Laet en de heer E. Surinx vanwege de heer De Ruyter-Mélin toestemming voor een grafheuvelonderzoek op één van zijn gronden. De heuvel lag ten westen van het stadscentrum, langs de linkerzijde van het kanaal naar St.-Job-in-'t Goor (Kanaal van Dessel over Turnhout naar Schoten), 12 minuten gaans voorbij Brug 3 en op een afstand van 200 stappen van de oever verwijderd. De heuvel was nog 1,15 m hoog en mat 17 m in diameter (fig. 6). Centraal in de heuvel vonden de opgravers de eerste urn:

¹ M.-E. MARIEN, Les bracelets à grandes oreillettes en Belgique à l'âge du bronze final, *Hand. Maatsch. Gesch. Oudheidk. Gent* 4, 1949-1950, 72 nota 95. — Id., Oud-België..., fig. 225:2. — W. GLASBERGEN, Barrow Excavations in the Eight Beatitudes II, *Palaeohistoria* 3, 1954, 107-108, fig. 60:7. — S.J. DE LAET, Quelques précisions nouvelles sur la civilisation de Hilversum en Belgique, *Helinium* 1, 1961, 120-121, 126, fig. 2:7.

Fig. 4. — Turnhout: Drakenstein-urn. Foto ACL.

de rand werd zichtbaar op 30 cm diepte en de bodem stond op de „harden zavelgrond”, op 70 cm diepte. De beschrijving van deze urn laat helemaal geen twijfel bestaan omtrent haar identiteit: het is de reeds gekende urn.

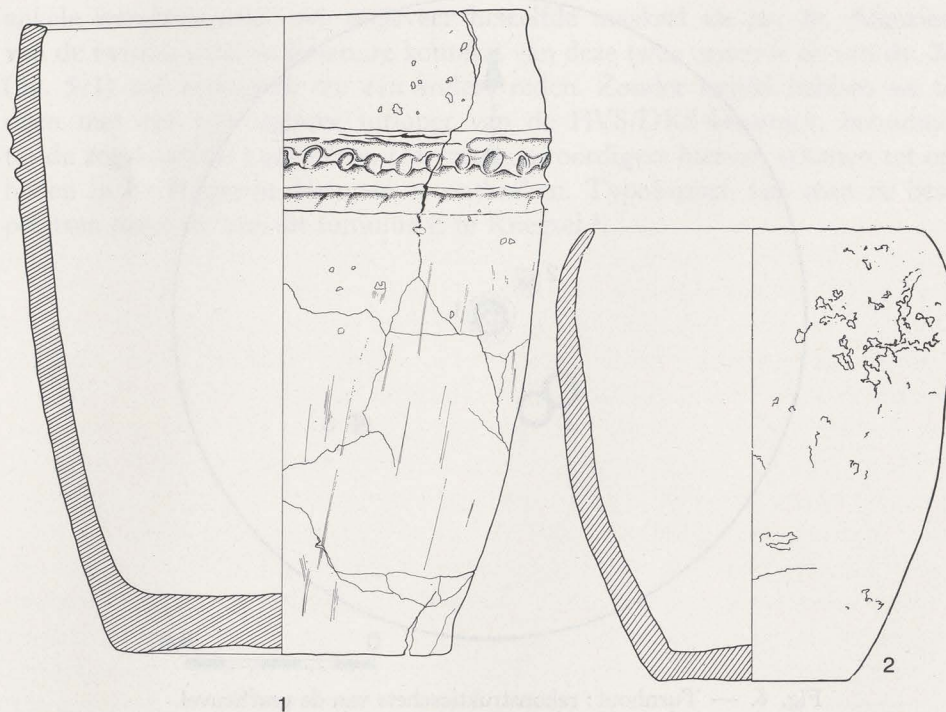

Fig. 5. — Turnhout: Urnen uit de grafheuvel (sch.: 1/4).

Zij was gevuld met krematieresten en omgeven door dikke lagen houtskool (fig. 6:1). Op 1,10 m noordwestwaarts vond men op 65 cm diepte, een „dikke laag verbrande beenderen met asse en houtskool” (fig. 6:2). Een gelijkaardige bijzetting vonden zij op 4,40 m naar het zuidoosten, 30 tot 40 cm diep (fig. 6:3). Op 2,50 m ten zuidwesten van het centrum vonden zij nog twee urnen op een diepte van 25 cm. Beide lagen naast elkaar, sterk beschadigd (fig. 6:4). Beide waren onversierd. Eigenaardig genoeg maakt het *Naschrift* hier geen melding van de aanwezigheid van beenderen of houtskool. L. Stroobant meldde reeds in 1906 deze vondst, zonder veel details, maar wel met een lokalisatie op kaart ¹. In het Stedelijk Archief te Turnhout bevindt zich een kleine bundel met dokumentatie die aan E.H. A.F.J. De Laet heeft toebehoord en die gedeeltelijk van zijn hand is ². Deze bevat hoewel eerder schaarse toch interessante gegevens over vondsten in de Belgische Kempen en in Noord-Brabant, meestal uitgevoerd door hemzelf en E. Surinx. Een lijst van

¹ L. STROOBANT, La nécropole par incinération de Looi à Turnhout, *Taxandria* 3, 1906-1907, 111-124; vooral 111-112, 121; Pl. I:9.

² Ik dank oprecht de heer H. DE KOK, stadsarchivaris te Turnhout, voor zijn medewerking.

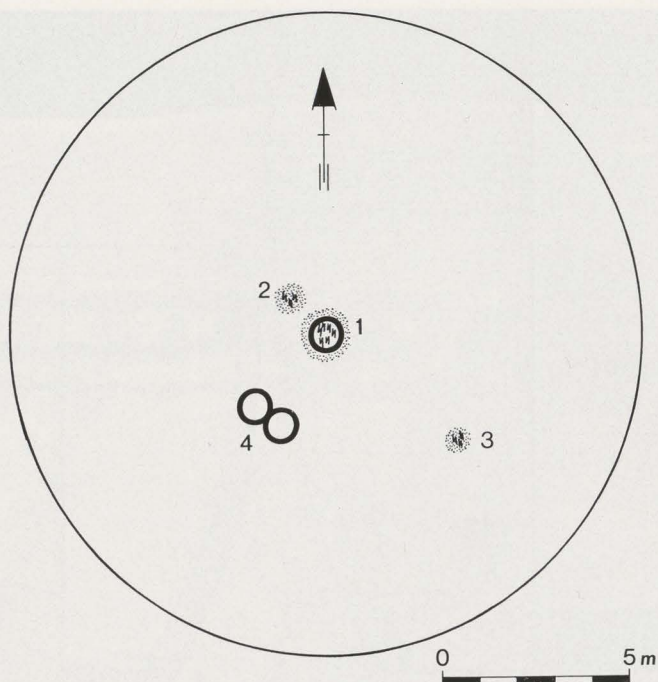

Fig. 6. — Turnhout: rekonstruktieschets van de grafheuvel.

„Oudheidsopdelvingen” — eerder een inventaris van vondsten — in bijlage bij E. Surinx’ brief van 20 september 1920 bevestigen de gegevens van het *Naschrift*. Zelfs een kleine fotografische dokumentatie is aanwezig. De nummers op de foto’s verwijzen naar Surinx’ lijst, wat de identifikatie van de voorwerpen heel wat vergemakkelijkt.

Het belang van het *Naschrift* en de enkele gegevens uit de archieven kan moeilijk betwijfeld worden. Zoals bij vele oudere opgravingsverslagen kunnen alle vraagtekens toch niet weggewerkt worden. De Drakenstein-urn heeft wel haar kontekst teruggevonden: ze behoorde tot de centrale bijzetting. Had deze echter een primair of een sekundair karakter? Deze vraag dien ik ook te stellen voor de beide andere excentrische bijzettingen. Wat dan te denken van de dubbele urnvondst ten zuidwesten van het centrum? S. vermeldt de aanwezigheid van krematieresten niet. Maar kan dit *argumentum ex silentio* bewijzen dat de urnen niet tot een bijzetting behoorden? Wie weet? Deze beide urnen worden in Surinx’ lijst als lijkurnen vermeld onder de nummers 2c (fig. 5:1) en 3b. De eerste kon ik met behulp van de korresponderende foto terugvinden in het museum Taxandria te Turnhout. Zij is peervormig, ruwwandig, bruin van kleur en onversierd (!). De klei is verschraald met kwartskorrels. Te oordelen naar de foto bestaat nr. 3b uit een urnbodem met

enkele wandscherven, van ongeveer hetzelfde maaksel als nr. 2c. Afgezien van de twijfels over de funeraire kontekst van deze twee urnen is de urn nr. 2c (fig. 5:1) wel belangrijk om een andere reden. Zonder twijfel hebben we te doen met een typologische uitloper van de HVS/DKS-keramiek, behorend tot de zogenaamde Laren-fase. De vertegenwoordigers hiervan schenen tot op heden in de Belgische Kempen te ontbreken. Typologisch kan men ze best plaatsen naast de urn uit tumulus E te Kneysel ¹.

¹ W. GLASBERGEN, Barrow Excavations in the Eight Beatitudes II, *Palaeohistoria* 3, 1954, 103; fig. 59:6. — Id., Nogmaals HVK/DKS, *Haarlemse Voordrachten* 28, Haarlem, 1969, 20-21, fig. 8.

AARDEWERK UIT HET URNENVELD OP DE EINDHOVENAKKER TE BRECHT

Ongeveer rond hetzelfde tijdstip dat op de Eindhovenakker te Brecht een eerste reeks Merovingische brandgraven werd ontdekt, kwamen in de onmiddellijke nabijheid ook scherven uit een oudere periode aan het licht. Deze tweede vindplaats ligt ongeveer 300 m ten zuiden van het Merovingisch grafveld en eveneens langs de oostrand van de Eindhovensteenweg. De vindplaats staat bekend als het kadastraal perceel Sie K, nr. 1 (fig. 7:1). Tijdens een bezoek aan de vindplaats in 1911 wees E. Rahir er reeds op dat deze vondsten tot „den Hallstatttijd” behoorden. Veel interesse lijken deze scherven toen niet opgewekt te hebben. De aandacht ging in de eerste plaats uit naar het rijke Merovingische grafveld. Slechts een 15-tal jaren later, namelijk in de zomer van het jaar 1926, werd het onderzoek op perceel K nr. 1 hervat door wijlen Constant Gysen, lid van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Brecht en in de streek bekend om zijn niet verzwakkende prospectieijver. In totaal werden er toen minstens 10 brandgraven blootgelegd. Van de meeste vondsten werd door R. Van Ostaeyen bondig doch nauwkeurig melding gemaakt; de door hem bijgevoegde foto is echter niet van die aard dat zij de vondsten voor anderen bruikbaar maakten¹. Tot op heden bleven de meeste urnen bewaard in het Kempens Museum te Brecht. Twee bijpotjes konden wij niet meer terugvinden. Anderzijds konden wij de kollektie aardewerk in het Museum aanvullen met enkele stuks aardewerk, afkomstig uit de nalatenschap van R. Van Ostaeyen en eveneens behorend tot het urnenveld op de Eindhovenakker.

Inventaris (fig. 8-10):

1. Bikonische urn (h.: 16,2 cm); donkere grijsbruine zandige klei; zwarte gladde wand met schroeivlekken.
2. Bikonische urn (h.: 21,2 cm); bruine klei met schervengruis; gladde wand met schroeivlekken; licht gekeelde rand met kerfjes; versiering van ingekraste motieven en van rijen kuiltjes met een stokje ingeduwd.
3. Geoorde tas (h.: 8 cm); donkergrijze klei met schervengruis; zwarte gepolijste wand. Deze tas stond omgekeerd op de opening van nr. 2, als een deksel.

¹ X., Twee oude kerkhoven te Brecht, *Oudh. en Kunst* 7, 1911, 35-39. — J. FLOREN, De twee oude Begraafplaatsen op den Eindhovenakker te Brecht, *Id.* 8, 1912, 33-37. — R. VAN OSTAHEYEN, Nieuwe ontdekking van brandgraven te Brecht, *Id.* 18, 1927, 29-35 (met foto).

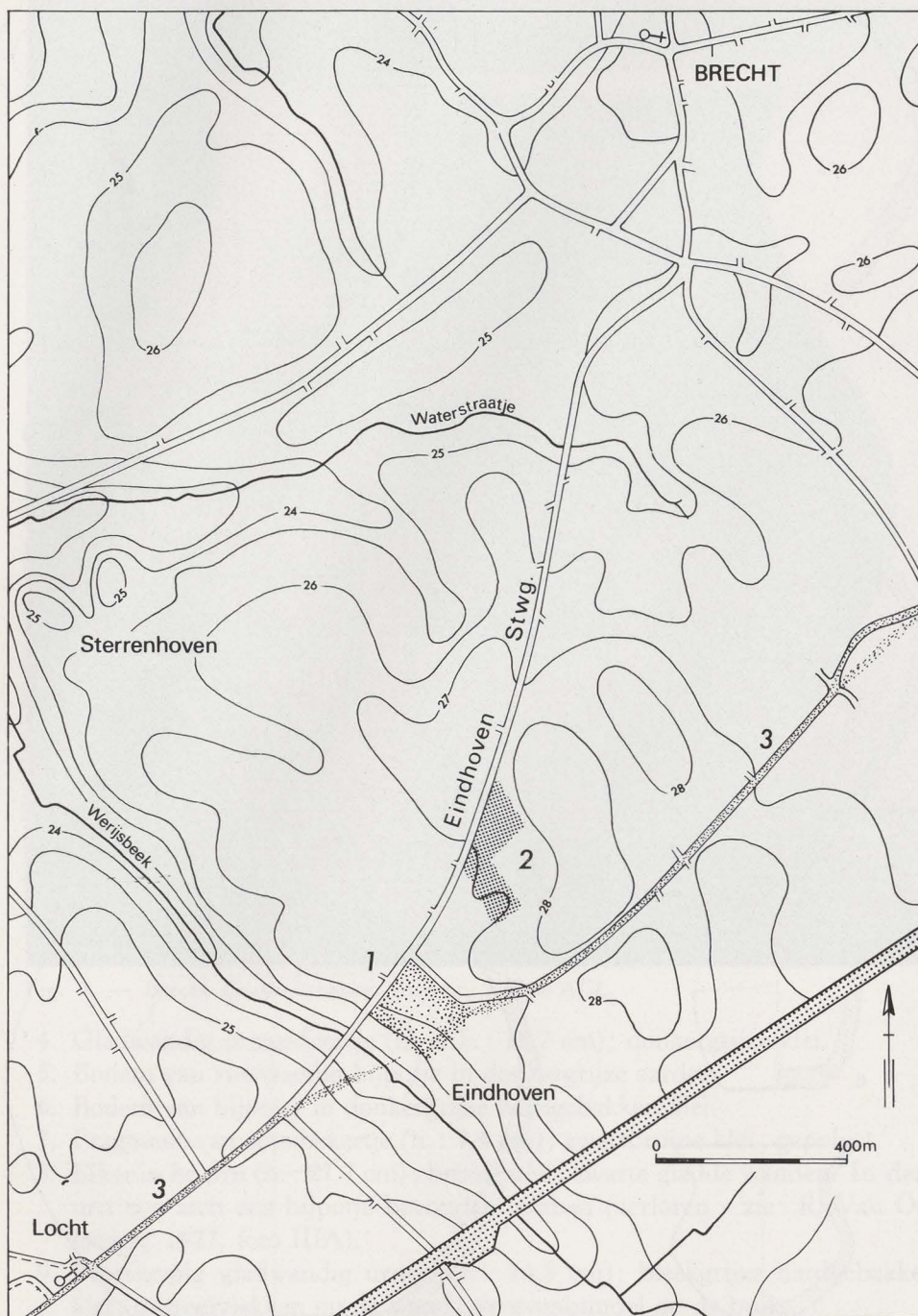

Fig. 7. — Brecht: de grafvelden op de Eindhovenakker (1: urnenveld; 2: Merovingisch grafveld; 3: verondersteld tracé van het Romeins diverticulum).

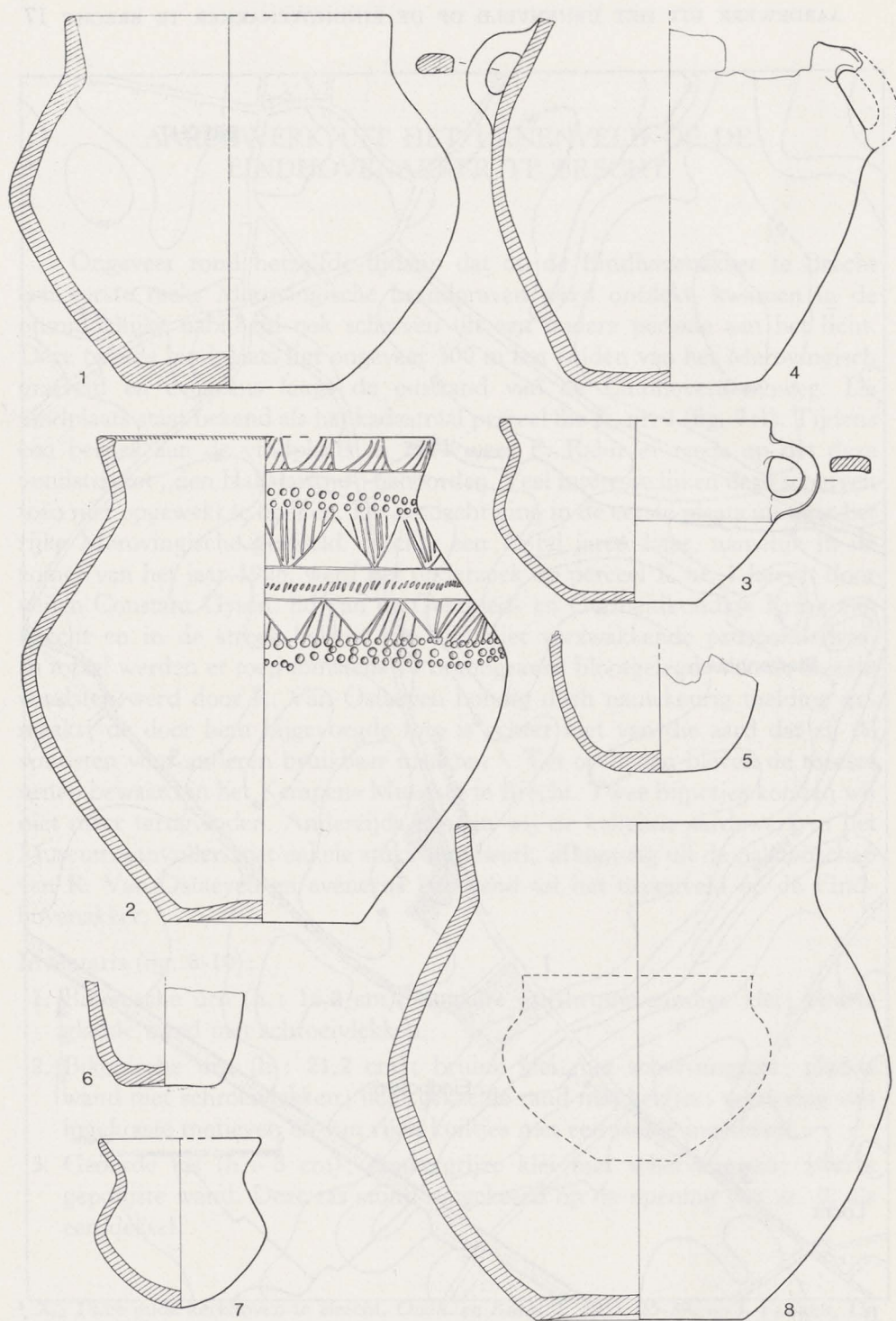

Fig. 8. — Brecht : Aardewerk uit het urnenveld op de Eindhovenakker (sch. : 1/3).

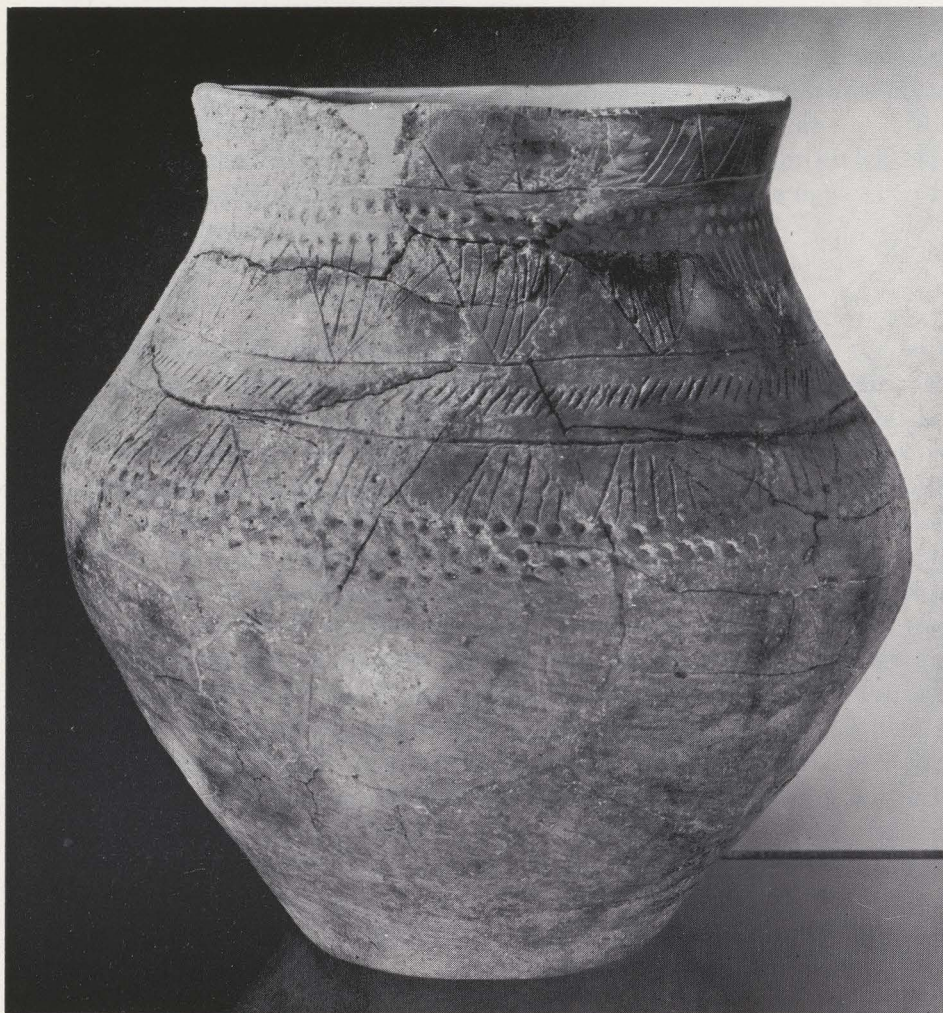

Fig. 9. — Brecht-Eindhovenakker: urn nr. 2. Foto ACL.

4. Gladwandig urnamfoortje (bew. h.: 16,2 cm); donkergrijze klei.
5. Bodem van ruwwandig bijpotje in donkergrijze aarde.
6. Bodem van bijpotje in donkergrijze hardgebakken klei.
7. Fragment van spitsbekertje (h.: 7,4 cm); zwartbruine klei; gepolijst.
8. Bikonische urn (h.: 21,7 cm); bruine klei; zwarte gladde wanden. In deze urn zou zich een bijpotje bevonden hebben (verloren - zie: R. Van Ostaeyen, 1927, foto IIIA).
9. Peervormig gladwandig urntje (h.: 14,3 cm); bleekgrijze hardgebakken klei; schroeivlekken op de wand; groevenbundel op de buik.
10. Geoord tasje (h.: 8,2 cm); donkerbruine klei; ruwwandig; 1 rij vingernagelindrukken. Bevond zich in de vulling van het graf, boven urn nr. 9.

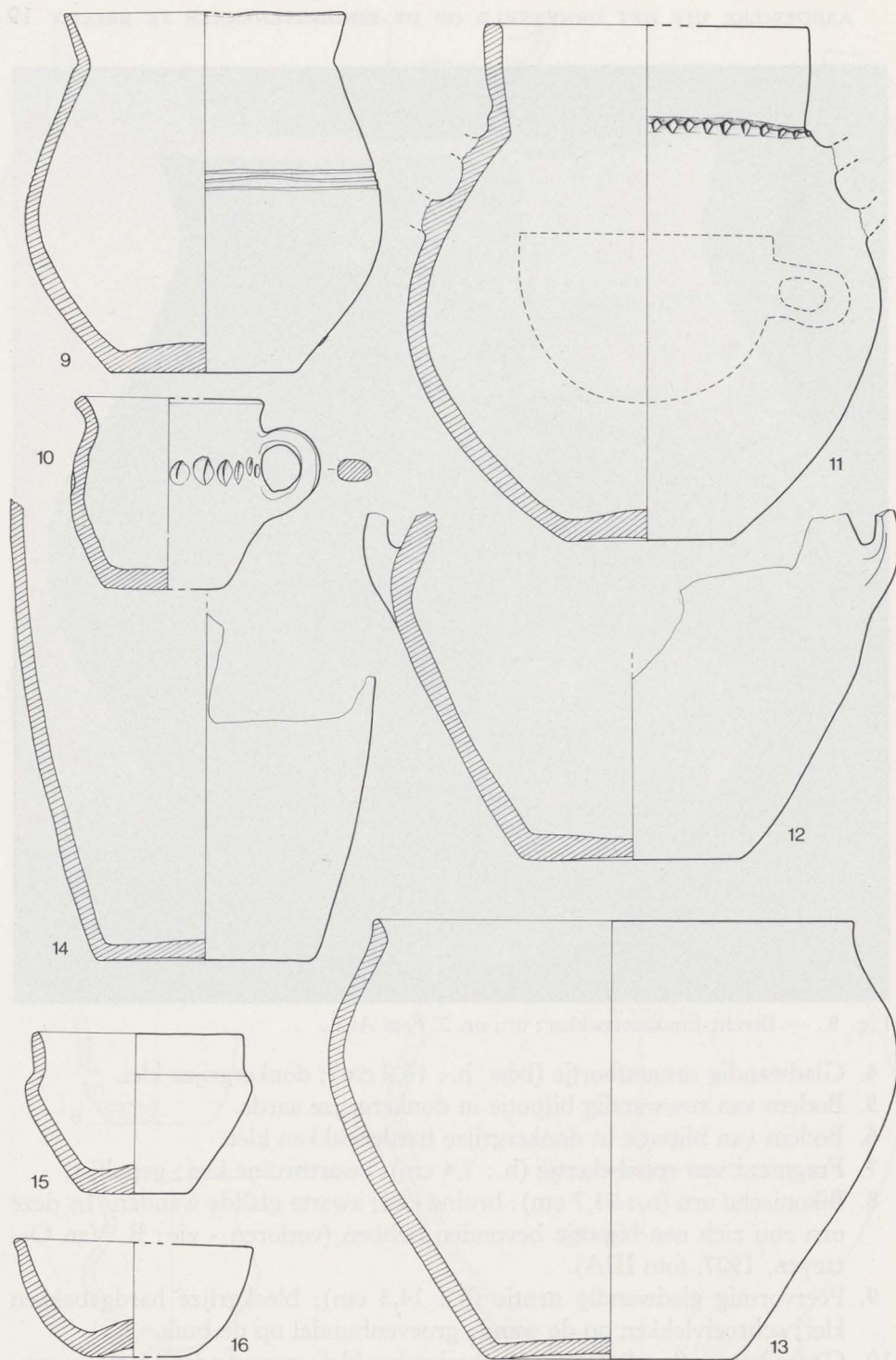

Fig. 10. — Brecht: Aardewerk uit het urnenveld op de Eindhovenakker (sch. : 1/3).

11. Urnamfoor (h.: 21,9 cm); zwartgrijze hardgebakken klei met zand, schervengruis en kiezel; gepolijste wand; reliëfband met gestileerde vingernagelindrukken in de hals. In deze urn bevond zich een hemisferisch geoord tasje (verloren - zie: R. Van Ostaeyen, 1927, foto IVa).
12. Fragment van urnamfoor; donkergrijze klei; gladwandig; schroeivlekken.
13. Komvormige urn (h.: 18,5 cm); donkergrijze klei; gladwandig.
14. Fragment van tonvormige urn; grijze klei; gladwandig.
15. Bijpotje (h.: 6,7 cm); bleekbruine klei.
16. Schaaltje (h.: 5 cm); zwartbruine klei; gladwandig.

Het opgravingsrapport van R. Van Ostaeyen is wel in zoverre duidelijk dat wij ons een idee kunnen vormen van het karakter der bijzettingen. Het laat zelfs toe de diverse grafmobiliën terug samen te stellen. Meestal bestonden de graven uit een klein kuiltje, waarin de urn met de beenderen rechtop was neergezet. In twee gevallen (fig. 8:8 en 10:11) stond een bijpotje in de urn op de krematieresten. In één geval diende een bijpotje als deksel (fig. 8:2-3). Bronzen bijgaven waren niet aanwezig. Over mogelijke randstructuren rond de bijzettingen is niets bekend. Het aardewerk zelf verwijst duidelijk naar een Ha-B kontekst in onze Urnenveldenkultuur. Hoewel men van dit urnenveld niet kan zeggen dat het rijke graven bevatte, lijkt het qua bijgaven en grafstructuur goed verwant met dit van Borsbeek ¹. De kwantiteit der bijgaven is in Borsbeek echter veel groter. Opvallend is wel dat men te Borsbeek, zoals te Brecht, ook het topografisch samengaan kan vaststellen van een urnenveld en van een Merovingisch grafveld. Of beide zich te Brecht ook werkelijk overlappen is niet bekend. De begrenzing van het Brechts urnenveld is trouwens niet vastgesteld. Slechts het perceel K, nr. 1 werd onderzocht. Een vondst van J. Floren in 1912 ten westen van de Eindhovensteenweg, kan er wel op wijzen dat het urnenveld zich ook langs die kant verder zou uitstrekken ².

EEN MONDSTUK VAN EEN OVENBLAASBALG OP DE GRENS VAN LOENHOUT EN WUUSTWEZEL

Langs de Grote Beek of Weerijbeek, die met haar nu rechtgetrokken loop de grens vormt tussen de gemeenten Loenhout en Wuustwezel, vond een zekere heer R. Verbunt op 13 augustus 1943 een buisvormig stuk aardewerk, en dit op een diepte van 1,50 tot 2 m. De vindplaats zou zich een 200-tal meter

¹ L. VAN IMPE, Een urnenveld te Borsbeek, *Arch. Belg.* 140, Brussel, 1972.

² L. STROOBANT, Nécropole à incinération Mérovingienne et Hallstattienne à Brecht (Anvers), *Taxandria* 9, 1912, 37-50; vooral blz. 16 en foto nr. V; cfr. onze fig. 10:15.

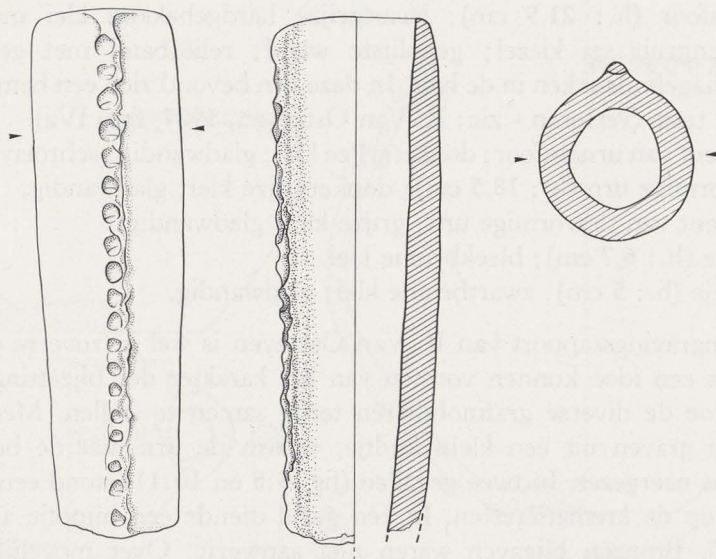

Fig. 11. — Loenhout-Wuustwezel: blaasbalgtuit (sch. : 1/3).

stroomopwaarts van de zgn. Vondelbrug bevonden hebben. Aangezien ik over de vondstomstandigheden niet meer heb kunnen vernemen en evenmin weet op welke van beide oevers het stuk opgespit werd, kan ik niet anders dan twee gemeentenamen als vindplaats opgeven. De vondst wordt bewaard in het Kempens Museum te Brecht.

Het betreft een licht trechtervormige buis, vervaardigd uit grijze klei die verschaald is met veel schervengruis. De buitenwand is bedekt met een donkergrijs gebakken fijne en gepolijste sliblaag. Enkele schroeivlekken en de vele haarfijne scheurtjes in de wand duiden erop dat dit voorwerp aan grote hitte is blootgesteld geweest. Aan één uiteinde heeft deze trechter een buitendiameter van 5,7 cm en een inwendige doormeter van 4,2 cm. Aan het andere uiteinde, waar duidelijk een deel afgebroken is, bedragen deze afmetingen respectievelijk 4,8 en 2,3 cm. De wand is gemiddeld 1,3 cm dik. De totale bewaarde lengte bedraagt 20,8 cm. Op de buitenwand is overlangs een reliëfband gemonteerd, die versierd is met een rij vingertopindrukken (fig. 11).

Daar ik over de vondstomstandigheden eerder beperkt ingelicht kon worden en evenmin weet heb van eventuele begeleidende vondsten, ben ik natuurlijk sterk beperkt in de interpretatie. Voor zover mij bekend is deze trechter een fragment van een mondstuk of tuit van een blaasbalg. Deze mondstukken waren een essentieel onderdeel van ovenkonstrukties en leidden de door de blaasbalg veroorzaakte luchtstroom naar de ovenholte. Zulke voorwerpen zijn niet zeldzaam in archeologische sites, waar de aanwezigheid van

een metallurgische activiteit vastgesteld werd ¹. De beste tot op heden bekende parallellen voor deze tuit van Loenhout-Wuustwezel zijn de beroemde mondstukken van Boyadel in Silezië en van Velen-Szentvid (Velem-Sankt-Veit) in Hongarije ². Op enkele van deze mondstukken zijn eveneens overlangse versierde reliëfbanden aangebracht. Deze exemplaren gaan telkens uit op een gekromde bek en geven ons een idee over het gedeelte dat bij de tuit van Loenhout-Wuustwezel verloren is gegaan.

Dit mondstuk wijst er ontegensprekelijk op dat er zich langs de Grote Beek/Weerijsbeek tussen Loenhout en Wuustwezel een archeologisch site moet bevinden met sporen van vroege metallurgie. Bij gebrek aan meer gegevens kan ik hierover echter niet meer zeggen. Kronologisch is dit mondstuk dan ook niet nauwkeurig te situeren. Voortgaande op de Bronstijdtekst van de geciteerde parallellen in Oost- en Centraal-Europa, lijkt mij een prehistorische tekst aannemelijk. Op basis van de techniek, waarin de tuit is uitgevoerd, heb ik echter het gevoel dat de Late Bronstijd en de Vroege IJzertijd in aanmerking genomen kunnen worden. Wanneer men echter spreekt over metallurgie, dient men ook een onderzoek in te stellen naar de producten die uit deze activiteit voortvloeiden en die in dit geval onbekend zijn, en vooral naar de bronnen waaruit het basismateriaal betrokken werd. Ik hoef er eigenlijk niet aan te herinneren dat prehistorische bronzen in de Kempen tot op heden eerder zeldzaam zijn gebleken. Zulke productie lijkt mij hier dan ook minder in aanmerking te kunnen komen. Tot de mogelijkheden behoort zeker de lokale uitbating en industriële verwerking, zij het op kleine schaal, van het moerasijzererts. Deze limonietvariant ontwikkelt zich nogal gemakkelijk in de vochtige dalen ter hoogte van de watertafel en is in de Kempen niet onbekend. Lokale uitbatingen kunnen voldoende geweest zijn om kleine gemeenschappen te voorzien van de metalen instrumenten, die nodig waren voor hun diverse economische activiteiten. Dit werd trouwens reeds op andere plaatsen en voor recentere perioden vastgesteld ³.

¹ Zie o.a. R.F. TYLECOTE, *Metallurgy in Archaeology. A Prehistory of Metallurgy in the British Isles*, London, 1962. — R.J. FORBES, *Studies in Ancient Technology VI*, Leiden, 1958, 81-86. — A. KOLLING, *Eine frühe Eisenschmelze im Saarkohlenwald*, 20. *Bericht der staatlichen Denkmalpflege im Saarland*, 1973, 51-58. — P. WEIERSHAUSEN, *Vorgeschichtliche Eisenhütten Deutschlands*, *Mannus-Bücherei* 65, Leipzig, 1939, 179.

² J. DECHELETTE, *Manuel d'Archéologie préhistorique, celtique et gallo-romaine*, II, 1: *Age du Bronze*, Paris, 1924, 186-187. De oorspronkelijke opgravingsrapporten (K. von MISKE, *Die prähistorische Ansiedlung Velem-St. Vid*, Wenen, 1908. — Id., *Prähistorische Werkstättenfunde aus Velem-St. Veit bei Güns*, *Mitt. anthrop. Gesellschaft Wien, Sitzungsber.* 1899, 8-9. — H. SEGER, *Beiträge zur Vorgeschichte Schlesiens*, in *Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift*, 1909) hebben wij niet kunnen consulteren.

³ S.J. DE LAET & A. VAN DOORSELAER, *Lokale ijzerwinning in Westelijk België in de Romeinse tijd*, met bijlagen door J. VIDTS-F. DEPT, R. SNEYERS, P. DE PAEPE, *Mededel. Kon. Vlaamse Acad. Wetensch., Letteren en Schone Kunsten van België. Klasse der Letteren* 31, 1969, nr. 4, 9 en 21.

INHOUDSTAFEL

INLEIDING	5
AARDEWERK UIT EEN BRONSTIJDGRAFHEUVEL TE BRECHT	6
DE DRAKENSTEIN-URN VAN TURNHOUT	11
AARDEWERK UIT HET URNENVELD OP DE EINDHOVENAKKER TE BRECHT	16
EEN MONDSTUK VAN EEN OVENBLAASBALG OP DE GRENS VAN LOENHOUT EN WUUSTWEZEL	21